

יתגבר כארי

שנה של שחרית

משנה מסכת אבות פרק ג

רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם:

פירוש רש"י: שינה של שחרית. שהולך וישן עד שיעבור זמן ק"ש.

פירוש רבינו יונה: רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית – שמבטלת התפלה בזמנה:

מגן אבות לרשב"ץ: כי יש דברים הם טובים לגוף וערבים עליו, והם קשים לנשמה להוציאה מעולמה, והם שינת שחרית שהיא ערבה עליו, כמו שאמרו במדרש חזית [שיהש"ר פרשה ה פסקא א ג] ד"ה פשטתין, בפסוק 'פשטתי את כתנתי' [שיר השירים ה ג], על שינת עזרת שהיא ערבה, והלילה קצרה, והפסוק אומר 'הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו' [משלי כו יד], ואוי לו לאותו תענוג שהוא מושך ומתבטל מהתפלה וכל מעשה טוב, ומגביר עליו טבע העצלה. וכן אמרו בבראשית רבה [פרשה יז פסקא ה ד"ה ויפל ה'], 'ותרדמה נפלה על אברם' ובראשית טו יב, תחלת מפלה שינה, דמך ליה ולא לעי באורייתא, דמך ליה ולא עביד עבדתא. ולא הותרה שינה של שחרית ואפילו בשבת, שהרי אמרו במגילה וכג א [בפרק אחרון, כי בשבת מקדימין לבא לבית הכנסת ומקדימין לצאת מפני עונג שבת, ומה שהתירו לאחר לבא ביום טוב, אינו מפני השינה, אלא מפני טרדת ההכנה לצורך שמחת יום טוב. ומה שאמרו באחרון מברכות וסב ב], שינה של עמוד השחר כאסטמא לפרזלא, כלומר שהיא מחזקת הגוף, זה הזמן הוא קודם שחרית, אבל של שחרית מוציאה את האדם מן העולם

אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כא

שינה של שחרית כיצד מלמד שלא יתכוין אדם לישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע. שכל זמן שאדם ישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע נמצא בטל מן התורה שנאמר אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו (משלי כ"ו י"ג וי"ד):

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף ג עמוד ב

לעולם יהא אדם זהיר לעסוק בדברי תורה ויעיר את שחריו עליה ואל ימשך אחר התענוג ואל יפתהו להתרשל על זה עשרו ונכסיו שהכל חולף ואבד ותורה ושכרה עומדים לעד ומי לנו גדול מדוד שהיה מלך וטרוד בכמה עסקים ולא מנעהו מזה מלכות ועושר וטרדא והיה משתדל להעמיד כנור על מראשותיו שהיה מנגן מאליה בחצי הלילה על ידי רוח צפונית והיה עומד באותה שעה ממטתו ועוסק בתורה עד שהאיר היום שהיה מוכרח להשתדל בשאר הטרדות עד שכשהיו חבריו רואים כך היו מקבלים מוסר ממנו ואומרים אם דוד שהוא מלך בן אנו על אחת כמה וכמה הוא שדרשו בתלמוד המערב עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר איתער איקרי מן קומי איקרי דבריי אעירה שחר כלהון בני אינש שחרא מעורר להון ברם אנא מעורר לשחרא ויצר הרע מקטרג דרכן של מלכים שחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר דרכן של מלכים ישנים עד ג' שעות ואת אמר חצות לילה וחבריו שומעים ועומדים ועוסקים בתורה נמצאו כלם עוסקים בתורה בשביל דוד ואוי לאזנינו שכך שומעות ואינן מקבלות ואשרי המדבר באזן שומעת:

הלכה כרבי יהודה

רא"ש מסכת ברכות פרק ד

ואף על גב דליתא לרבנן (ח) דאמרי עד חצות היכא דטעה וצליב לבתר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה א

תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום, ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה, אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה, שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים.

כסף משנה

וכתבו הר"ף והרא"ש ז"ל ואף על גב דליתא לרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. ונ"ל הטעם דכיון דק"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים ויוצא י"ח שחרית כ"ש

עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ... ומ"מ יש מדקדק שהו"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות וחצי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ונ"ל דאה"נ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למילתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל אלא שמדברי הרשב"א נראה דעד חצות דוקא אמרו וכמ"ש בס' ב"י לא"ח סימן פ"ט:

■ עיין לחם משנה

בית יוסף אורח חיים סימן פט

ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אף על פי שאין לו שכר כתפילה בזמנה שכר תפילה מיהא איכא. כן כתבו שם הרי"ף (יח). והרא"ש (פ"ד ס"א) ואף על גב דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפילה יהבו ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבו ליה וכן כתב הרמב"ם ז"ל (תפלה פ"ג ה"א) ונראה שלמדו כן מדפריך בגמרא (כו). אהא דתנן תפלת השחר עד חצות ותו לא והאמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל ערבית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים ומשני כוליה יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפילה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפילה דלא גרע קודם חצות לרבי יהודה מאחר חצות לכולי עלמא ולפי זה צריך לומר שמה שכתבו הרי"ף והרא"ש ואף על גב דליתא לדרבנן וכו' לאו למימרא דמכח סברת רבנן ילפינן הכי אלא הכי קאמרי אף על גב דליתא לדרבנן וא"כ הוה משמע למימר דאחר ד' שעות לא יתפלל כלל ליתא אלא מתפלל ושכר תפילה מיהא יהבו ליה דלא גרע ממתפלל אחר שהגיע תפילת המנחה וג"כ צריך לומר דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא דעד זמן תפילת המנחה הוא מתפלל והולך ואין להקשות דא"כ הוה ליה למימר שאם התפלל אחר ד' שעות עד הלילה אף על פי שאין לו שכר תפילה בזמנה וכו' דאיכא למימר דשאני אחר זמן המנחה שצריך להתפלל תפילת המנחה קודם וכבר נתבאר זה בדבריהם במקומו ולפי שיטה זו היה נראה לומר דאחר ד' שעות אינו מתפלל אלא אם כן נתאחר מלהתפלל בטעות או באונס אבל אם הזיד ולא התפלל קודם ד' שעות אינו מתפלל אחר כך דכיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא בטעה איתמר אבל אם הזיד אין לו תשלומין אלא שהרמב"ם (תפלה פ"ג ה"א) כתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות היום יצא ידי חובת תפילה אבל לא יצא ידי חובת תפילה בזמנה וכך הם דברי רבינו ולפיכך נראה לומר דלא ילפינן דין אחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפילה מיהא אלא מדאמרי רבנן עד חצות ילפינן לה כי היכי דלא נשוי כל כך פלוגתא בין רבי יהודה ורבנן דלרבי יהודה אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפילה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפילה בזמנה הילכך ממעטינן בפלוגתייהו דלכולי עלמא מד' שעות עד חצות שכר תפילה יהבי ליה בין בשכח בין בהזיד אלא דלרבי יהודה לא יהבי ליה שכר תפילה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפילה בזמנה ולפי זה בדוקא כתבו הפוסקים עד חצות דמחצות ולמעלה עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפילה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי: ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להרשב"א שכתב בריש פרק תפילת השחר (ד"ה אבעיא) אהא דאסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' מיהו דוקא בזמן תפילה לפי שכיון שהוא זמן תפילה והוא עוסק בתפילתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפילתו אבל שלא בזמן תפילה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתים ומתפלל מנחה שתים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר עכ"ל וזה מחזיק ביד הדרך השני:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן נח סעיף ו

אף על פי שזמנה נמשך עד סוף השעה הג', אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שלישי היום, ואין לו שכר כקורא בזמנה. ואם עברה שעה ד' ולא קראה, * קוראה בלא ברכותיה כל היום.

ביאור הלכה

* קוראה בלא ברכותי' – עיין במ"ב ואף שדעת הפר"ח כדעת הרמב"ם שלא נתן קבע לברכות כבר פסקו רוב האחרונים וכמעט כולן כדעת הרא"ש והטור והשו"ע ועיין בתשובת משכנות יעקב בס' ע"ז שדעתו נוטה להכריע בדיעבד עד חצות כמו גבי תפלה דק"ל לקמן בסימן פ"ט שאם עבר הזמן תפלה אעפ"כ מתפלל עד חצות עיין שם. ואפשר שיש לסמוך ע"ז לענין אם היה לו אונס שלא היה יכול לקרות הברכות עד ד' שעות כי מצאתי בספר מהרי"ל הלכות תפילה שכתב בשם מהר"ש שהמנהג להקל בנאנס שלא להפסיד הברכות:

חתם סופר אורח חיים סימן נח סעיף ו

(שו"ע סעיף ו) שעה רביעית ולא קראה. נ"ב, לשון זה צ"ע בטור וב"י, דמשמע דלמאי דקיימא לן לקמן ריש סימן פ"ט דתפלה זמנה עד חצות בדיעבד, הוא הדין לברכות האלו, וקל וחומר הוא דהא תפלה קיימא לן בודאי כר' יהודה (ברכות כו, א) דזמנה עד

ד' שעות ואפילו הכי מתפלל עד חצות, מכל שכן ברכות שהם מספיקא של הרא"ש ושם פ"א סימן י' אם דמיא לתפלה או לא, לא כל שכן שיהא מותר לאמרם עד חצות, אלא שהפסיד שבר ברכות בזמנה כן נראה לפענ"ד:

רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן י

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך לפניו ולאחריה יש להסתפק אם ר"ל עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן. או עד ד' שעות אליבא דר' יהודה. או אפי' כל היום כולו לא הפסיד ורב האי גאון ז"ל כתב אף (ו) כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתים לפניו ואחת לאחריה. משמע דוקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. סד אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך עובר על לא תשא (לקמן דף ג):

מעדני יוס טוב

[ו] כל שעה רביעית. לזהו גם כן קצת זמן קימה כ"כ רמ"י ואין נ"ל ללחץ מצינו זה לחפילו בני מלכים עד ג' שעות כלכל כלל נ"ל טעמא דברכות תקנת חכמים והוסיפו לו שעה אחת ולענין ק"ש חת"כ דעבר זמנה כלל שקורא עם הברכות כאלו שקורא בתורה והכי דייקא לישנא דמתני' שלא הפסיד הברכות ולק"ש הוא כאלו הקורא בתורה כך נ"ל:

רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה יג

הקורא אחר שלש שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו, אלא הרי הוא כקורא בתורה, * ומברך לפניו ולאחריה כל היום אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות.

הגהות מיימוניות

* [כתב הטור אם נאנס ולא קרא עד ג' יכול לקרותו עד ד' בברכותיה ואין לו שבר כקורא בזמנה ולאחר ד' לא יברך דהוי ברכה לבטלה:]

כסף משנה

... וה"ר מנוח כתב הקורא אחר שלש שעות וכו' פי' כל שאר היום עד הערב ודעת ר"ח דדוקא עד שעה רביעית אבל מרביעית ואילך הפסיד ואין כן דעת כל המפרשים ולישנא דמתני' הכי מוכחא הקורא מכאן ואילך ולא יהיב שיעורא משמע דכולי יומא קאמר עכ"ל.

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף י עמוד ב

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך שתים לפניו ואחת לאחריה. כתב רבינו האי גאון ז"ל בפירושו ואף כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתים לפניו ואחת לאחריה, ומשמע מדבריו דלאחר ארבע אינו מברך כלל, ואיני יודע זמן ארבע שעות מנין, ושמא משום דזמן תפלת השחר לר"י עד ד' שעות ונסיב לה כר"י וכן מצאתי מפורש להר"י בן גיאת ז"ל דמהא דרב האי גאון ז"ל שמעינן דדוקא בשעה רביעית דזמן תפלת השחר עד ארבע שעות אבל הקורא לאחר ארבע שעות כקורא בתורה אלא שהפסיד ברכות ואם בירך עבר על לא תשא, אבל ראיתי בתוספות שנסתפקו אם לא הפסיד בברכות אפי' כל היום או שמא עד חצות כזמן תפלה לתנא קמא.

אבן האזל הלכות קריאת שמע פרק א הלכה יג

[יג] הקורא אחר שלש שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו אלא הרי הוא כקורא בתורה, ומברך לפניו ולאחריה כל היום אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות.

הנה דעת הרא"ש בפ"ק דברכות דעד סוף שעה רביעית קורא בברכותיה אבל אחר שעה ד' אינו מברך, וכ"פ בשו"ע סי' נ"ח, והא דבשעה רביעית קורא בברכותיה אף דזמן ק"ש הוא עד סוף שעה ג', נראה משום דזמן תפילה הוא עד סוף שעה ד' וברכות ק"ש שייכים לתפלה ולא לק"ש, וכ"כ הגר"א שם, ואף דאם עבר והתפלל עד חצות יצא ידי חובת תפלה צריך לומר דדין ברכות ק"ש שייך לעיקר זמנה של תפלה.

אבל בדעת הרמב"ם אין לומר כן דהא פסק בפ"ג מהל' תפלה דזמן תפלה הוא עד סוף שעה ד' ובאם עבר והתפלל עד חצות יצא אבל אחר חצות לא הוי זמן תפלה דשחרית כלל ומתפלל מנחה שתים, ומ"מ פסק הכא לענין ק"ש דמברך לפניו ולאחריה כל היום, ונראה דדעת הרמב"ם דברכות ק"ש אינם שייכים גם לתפלה של שחרית וזמנם כל היום, וכן השלש ברכות שלא עשני גוי שלא עשני עבד שלא עשני אשה זמנם כל היום, עיין בפ"ז מהל' תפלה הל' ו'.

שו"ת רב פעלים חלק ב – אורח חיים סימן יב

... אך בש"ע לא זכר סברת הרמב"ם, ופסק כסברת רבינו האי גאון ז"ל. והרשב"א ז"ל בחדושי לברכות דף י"א, הביא דברי מהר"י ק' גיאש ז"ל, שכתב שמעין מדברי רבינו האי גאון, הקורא לאחר ארבע כקורא בתורה, אלא שהפסיד הברכות, ואם בירך עובר על לא תשא, אבל בתוספות נסתפקו אם לא הפסיד הברכות אפילו כל היום, או שמא עד חצות בזמן תפלה לתנא קמא ע"ש, ובספר האשכול הביא סברת ר"ה גאון, וסברת חכמי צרפת, דס"ל עד חצות יוכל לקרות בברכות, וכתב אין לנו אלא דברי הגאון, מכ"ש במקום שיש לחוש שעובר על לא תשא ע"ש, ועיין מ"ש המבאר שם בנחל אשכול ע"ש, ובתוספות של רבינו יאודה חסיד ז"ל על מס' ברכות כתב, מספקא ליה לרבי, אי בעי למימר עד חצות כשיעור תפלה ועד ד' שעות לרבי יאודה, או כל היום כולו לא הפסיד ע"כ, ובש"מ על מס' ברכות כתב משמע מדברי ר"ה גאון דלאחר ד' אינו מברך, ונסיב לה כרבי יאודה דאמר תפלת השחר עד ד' שעות, אבל רבי יצחק ז"ל פירש אפילו עד חצות דהוא זמן תפלה לתנא קמא ע"ש.

והרב פר"ח ז"ל בסי' נ"ח הכריע כהרמב"ם, דכן מוכחא הסוגיא דהש"ס, וכ"כ הרמב"ן בתשובה סי' קצ"ב, וכ"כ בבית יוסף סי' מ"ו בשם הרא"ה, וכתב בכ"מ בשם ה"ר מנוח, שכן דעת כל המפרשים, וכיון דכן הכי נקטינן עכ"ד הפר"ח, וגם הרב מהר"ח ק' עטר ז"ל בראשון לציון על ברכות כתב, לענין הלכה נראה דכולי יומא קרי ק"ש בברכותיה, והגם דר"ה גאון פירש בהדיא מכאן ואילך שעה רביעית, הא איכא בה"ג דלא פירש כן, ואמר מכאן ואילך סתם דמשמע כוליה יומא, גם מדברי הרי"ף ז"ל דקאמר סתם מכאן ואילך לא הפסיד ולא מפליג בין שעה ד', משמע דכוליה יומא, וכמ"ש הרמב"ם והסמ"ג וכן עיקר עכ"ל, וכתב הרב ערך השלחן דהרדב"ז ח"ב סי' קנ"ו הסכים להרמב"ם דמברך כל היום, וכ"כ ה"רד"א ע"ש, ובספר מנחת אהרן כלל י"ג סי' ט"ו תמה בענין זה, כיון דהרי"ף והרמב"ם עולים בסגנון אחד, איך פסק מרן בספר הקצר כסברת רבינו האי גאון, וסו"ד כתב כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ה כולם מחייבים לברך בלי חילוק בין קודם חצות לאחר חצות ה"ז ברור דהכי נקטינן, וכתב עוד שם על קהל עדתו המנהג ביניהם מוזמן קדמון מימי הרבנים הזקנים ראשי הקהל זי"ע"א, שבחזרתם מבית הקברות מתחילין מברכת יוצר אור, וסומכים גאולה לתפלה, ומתפללים י"ח שתפסו דעת הרי"ף והרמב"ם לעיקר, וכ"כ הרב שלמי ציבור בשם הרב דבר משה ז"ל וכו', והכי נקטינן, ע"כ ע"ש.

וזאת מצאתי להגאון חיד"א ז"ל בחיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות ע', על רבים במדינות ההם דמברכין ברכות יוצר, נגד מה שפסק מרן דאם עברה שעה ד' דאין לקרות בברכות, מ"מ אין לומר להם שלא יאמרו הברכות, כיון דהרמב"ם וה"ר מנוח בשם כל המפרשים, והרמ"ע באלפסי זוטא, והרב אבודרהם בשם חדושי רכ"ש והפר"ח סברי שיוכל לומר הברכות אחר שעבר שעה ד', א"כ יש להם על מה שיסמוכו, ועל התוספות כתבו הרשב"א ואחרות /ואחרות/ חיים שנסתפקו שם /אם/ יכול לומר הברכות עד חצות או כל היום ע"ש, אלמא עד חצות פשיטא להו, אלא דמספקא להו אם לאומרם כל היום, ומאחר שכל הגדולים האלה סברי דמצו לברך אחר ארבע שעות, ורובם סברי כל היום, אלא דהתוספות מספקא להו אי דוקא עד חצות, הנח להם לישראל לברך ברכות דק"ש אחר שעה רביעית, עד כאן לשונו.

והנה לענין הלכה, אף על גב דכל האחרונים פר"ח ודעמיה הנז"ל נקטי להלכה כהרמב"ם ודעמיה, ולא חשו להאי כללא דקי"ל ספק ברכות להקל בענין זה, מ"מ אנן בדידן צריך להורות כמ"ש מרן ז"ל דלא יברך אחר ד' שעות, מיהו נ"ל בס"ד דיש לנו לומר בנ"ד איכא טעמא רבא ע"פ הסוד לברך גם הקורא אחר ד' שעות, ולפחות אית לן למנקט סברה מציעתא, והיא סברת מ"ד דמצו לברך עד חצות, שהוא זמן תפלה לתנא קמא, ואפילו לרבי יאודה יכול להתפלל עד חצות, ויש לו שכר תפלה, ומאחר דיכול להתפלל עד חצות גם הק"ש יקרא בברכותיה, יען כי לדברי רבינו האר"י ז"ל אם יקרא ק"ש בלא ברכות קודם התפלה ה"ז חסרון גדול בידו בתיקון הק"ש ותפלה, כי הק"ש הוא לצורך התפלה, ובלא ברכות אינו נשלם הענין, גם עוד חסרון זה יזיק לתפילת המנחה, כי במנחה לא יש ק"ש, והסמך על מה שנעשה בק"ש דשחרית, ואם קראה בלא ברכות לא נשלם הענין הנעשה בק"ש, גם עוד אם יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל, ה"ז חסר ממנו סמיכות גאולה לתפלה, שהוא צורך גדול לפי הסוד ולפי הפשט, ועל כן יש לומר כל כהא אין לחוש להכלל דסב"ל =דספק ברכות להקל=, ונלך בזה לפחות בתר סברה האמצעית לברך עד חצות בשביל התפלה.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן י

... וכבודו הציע אלי עני לשמוע דעתי העני' בענין הגהות והערות מרן הח"ס זי"ע בשו"ע או"ח סי' נ"ח דפסק לענין ק"ש דאם לא קרא בזמנה עד סוף ג' שעות, שקורא בברכות"י כל שעה ד', ואם עברה שעה ד' ולא קרא קורא בלי ברכות"י כל היום, ומרן הח"ס העיר שם דלמש"כ השו"ע סי' פ"ט דזמן תפילה דיעבד עד חצות, והרא"ש ספוקי מספק"ל אם ברכות דומות לתפלה

מכ"מ כיון שרק מספק כ' כן נהי דבסוף הביא דברי רב האי גאון מכ"מ אהני לן זמן תפלה דיעבד עד חצות גם לדיעבד של ברכת ק"ש יע"ש.

וב"ת העיר בצדק דאם להלכה אמרה מרן הח"ס זי"ע, א"כ זה מחלוקת על הסכמת הרא"ש והטור ושו"ע ולבוש וכל שלטי הגבורים ה"מ פוסקים המפורסמים שכולם תורה יוצא מפייהם לפסוק כדעת הטור ושו"ע דעד ד' שעות דוקא גם דיעבד גמור, וב"ת מצדד דאולי לא אמרה החתם סופר דרך הלכה למעשה, והיות כי כ"ת בקונטרסו כדרך שאלת חכם חצי תשובה או כולה הספיק למנות כל הדעות ממש חבילות חבילות של הראשונים זי"ע שעומדים בשיטת השו"ע, וגם שיטות הקדמונים בשיטת הרמב"ם דמותר גם אחר ד' שעות לקרא הברכות, וכן העתיק כתות ספרי ח"י ושו"ת המקילים כעין קולת מרן הח"ס לא נשאר לי אלא להשיב דעתי העני' בקיצור.

והאמת כי תמיהתו רבה, היות נראה בעין כי רבו מאוד האוסרים על המתירים, ורב חילם, וכל דבריהם דברי קבלה כרב האי גאון וסיעתו, וביותר שזה הסכמת הפוסקים המפ' למעשה שדורות האחרונים מיום חיבור השו"ע הולכים אחריהם קשה לעשות מעשה נגד המוסכם, וא"כ בודאי עלינו לפסוק דאסור לקרא הברכות של ק"ש אחרי ד' שעות, וידעתי גם ידעתי שדעת הגאון משכנות יעקב לפסוק נגד הסכמת השו"ע והפוסקים סי' פ"ט לענין זמן תפלה ולדעתו קי"ל כחכמים דר' יהודה דזמן קרבן תמיד עד חצות, וזה כמובן משפיע גם על זמן ברכת ק"ש, אמנם כבר לענ"ד בח"א משו"ת שבט הלוי סי' כ"ב דחיתי בעניי כל הראיות של הגאון מ"י וקם הילכתא כר' יהודה, וכבודו העתיק כמה רבוותא לתרץ הערת הח"ס זי"ע מזמן תפלה דיעבד עד חצות, והעיקר בזה דהיות דתפלה רחמי הוא, אעפ"י שכנגד תמידין תקנום כמבואר ריש פ"ד דברכות, מכ"מ ענין רחמי שייך כל הזמן, וע"כ בצירוף דעת חכמים דר"י דס"ל באמת תמיד עד חצות כמש"כ גם הב"י ריש סי' פ"ט וצירוף דענין תפלה שייך ממש כל היום דרחמים הוא וזמני תפלה דרבנן, אהני לן לענין תפלה להאריך הזמן עד חצות.

משא"כ ברכת ק"ש נהי דבפ"ע נתקנו כמש"כ הא"ר ולח"מ סי' נ"ח מכ"מ לקחו התקנה והעמידו אותם יחד עם ק"ש, ולא עם תפלה של רחמי כאז"ל ריש פ"ד דברכות שכר תפלה ולא שכר תפלה בזמנה, ויש הבדל גדול מאד בין זה לזה כידוע וכיון דאיכא עד ד' שעות זמן תפלה ממש העדיפו לשייר גם הברכות שלפניה ואחריה, כי הם גורמים לשלמות התפלה בזמנה, משא"כ לאחר ד' שעות, שנפסק הקשר בין הברכות של ק"ש ותפלה שלא בזמנה ולא חיישינן אז עוד על סמיכת גאולה הברכה האחרונה של ק"ש לתפלה (מלבד יציאת מצרים עיין בפוסקים סי' נ"ח) זה לענ"ד עיקר ה"מ חשבה של קבלת הגאונים.

מ"מ מי שבכל זאת עושה דיעבד מעשה כמרן הח"ס זי"ע וכדעת הסוברים כן, אין להאשימו בברכה לבטלה, כי חזינא שרבינו הב"י בשו"ע לא מעתיק דברי הטור המפורשים דאיכא משום ברכה לבטלה ממש אחרי ד' שעות, וכן בשו"ע הרב לא העתיק פרט זה של ברכה לבטלה, והטעם בזה דנהי דהרא"ש לעצמו כ' כן דנמשך לגמרי אחרי רב האי גאון ואחריו נמשך בנו רבינו הטור, מכ"מ היות לרמב"ם ורשב"א ועמם כמה פוסקים דקוראים גם אחרי ד' שעות, וראיתי לבעל מ"ב בביאור הלכה שמצדד כן במקום אונס עכ"פ, א"כ שוב אין לקבוע על מי שנוהג כן דיעבד שחל עליו דין ברכה לבטלה ול"ת. הרני דוש"ת בלונ"ח, מצפה לרחמי ה'.

יתגבר כארי

שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן א

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר. הגה: ועכ"פ לא יאחר זמן התפלה שהכזור מתפללין (טור).

שמואל ב פרק יז

(י) והוא גם כן חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס פי ידע כל ישראל כי גבור אביה ובני חיל אשר אתו:

קהלת פרק ט

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת

■ עיין שנת ל' ע"א, ע"ב.

דברי הימים א פרק יב

(ט) ומן הגדי נבדלו אל דויד למצוד מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למחר: ס

גמרא מסכת ברכות דף ג עמוד ב

אמר רב אשעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר (דוד): מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר: עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס. מכאן ואילך היה מתגבר כארי...

דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.

דף ד עמוד א

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני – לוי ורבי יצחק: חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם! לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך.

עין איה – ברכות א – פרק ראשון

יג. ברכות ג עמוד ב

עד חצות לילה הי' מתנמנם כסוס מכאן ואילך הי' מתגבר כארי. מה שהמשילוהו לב' הבע"ח הללו, נראה דשני אלה הבע"ח המה לוחמים ומנצחים, אלא שהסוס מוכן למלחמה לא מצד עצמו, כ"א שיהי' כלי שימוש להאדם הרוכב עליו אוסר המלחמה על ידו, והארי בגבורתו בעצמו משיב לשונאיו גמול. ה"נ יש במלך ב' מיני גבורות, הא' מצד עצמו ובענין זכות התורה והתפילה, שבהם עיקר נצחונם של ישראל, הוא זכותו בעצמו שבזה הרבים נשענים ונצולים. הכח הב' שמשתמש בזכותם של ציבור. ע"כ בעת שמשתמש בזכותם של ציבור, הוא דומה לסוס שהוא משול למלחמה רק בתור אמצעי, והלוחם רוכב עליו, וה"נ כשהוא עומד בזו המדרגה נקרא "עבד לעם הזה", וכמו שביארתי במ"א ענין זה בארוכה בעה"י, ע"כ נמשל כסוס, וזה הי' כוחו של דוד עד חצות, שהיתה עבודתו ותורתו במצב שאינו של שלמות גמור כפי גודל ערכו, והי' משתמש בכחן של כלל ישראל. מכאן ואילך הי' מתגבר כארי, שבעצמו יריע ויצריח על אויביו, והיו ישראל נהנים מקדושתו ומכחו שהי' מגין עליהם כפי גודל ערך עבודתו.

טו. ברכות ד עמוד א

ואידך כך אמר דוד כו' לא חסיד אני כו' ואני חצות לילה וגו'. יל"ה הרי קיי"ל המושכר לחבירו וכש"כ לרבים, אינו רשאי לסגף עצמו שלא יחלה ויתבטל מעבודת הציבור, וכעובדאי דספרא דבאיש כו' ולא ינעור בלילות כדאי, בפוסקים, א"כ הרי אין לך מושכר לציבור כמלך, שעליו לעבוד עבודת הציבור, ואיך הוא רשאי לסגף עצמו בשינה כ"כ, וצ"ל שהי' כ"כ אהבת ד' ית' בלבבו, עד שמחמת אהבת השי"ת הי' נחשב לו למנוחה עבודת ד' ולא הי' מרגיש בזה שום סיגוף, וזה הי' מה שאמר ולא חסיד אני, פי' עובר מאהבה, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים כו', שיהי' לבבם פנוי ומוצאים מנוחה לעבודת העם, ואני חצות לילה אקום, ואיני מרגיש עייפות בעבודת הציבור בעבור זה, והכל הוא מפני האהבה האמתית.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נד עמוד ב

מימיהם של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבתי כי ישמע ה'

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ג סימן קה

בהקרבת הפסח שנינו שהיה נשחט בג' כתות וכל אחת היו אומרים הלל בשחיטתו, שנו ושלשו, פרט לכת השלישית. מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ד', ואמר גאון אחד מדור העבר, כי אילו היה הכת מגיע לאהבתי, לא היה מגיע לכת שלישית. כל אחד צריך להזדרז ולהיות מכת הראשונה, כל אחד צריך לקבל על עצמו הצו של רשב"י בזמן שהפרו תורתך עמוד והתחזק.

